

הארץ

ראיתי את אושוויץ במשקפי VR בקניון ממילא והבנתי איפה אלוהים היה בשואה

בקניון הירושלמי מסתרת אטרקציה חדשה: ביקור וירטואלי באושוויץ המיועד בעיקר לקהל החרדי, שאינו משתתף במסעות לפולין. אלא שמה שנראה כמו הבטחה לחוויה וולגרית מתגלה כסיור מודרך ואמוני במחנה ההשמדה שאפילו ספילברג לא הצליח לצלם בתוכו

תקציר הכתבה ב-82 מילים +

גם בלי אושוויץ, ביקור בירושלים זה לא פיקניק. אישה הולכת עם עגלת תינוק ולידה בתה עם עגלה נוספת. הן מטפסות במעלה מדרחוב שלומציון המלכה שמעל קניון ממילא. הילדה, בת לא יותר מ-12, כבר נראית טרודה וקשת יום. העיר הזאת טעונה לא רק במשקל ההיסטוריה אלא גם בכובד העתיד.

הברושור הבטיח 360 מעלות באושוויץ. "לראשונה בישראל: סיור מציאות-וירטואלית באמצעות משקפי תלת ממד במחנה אושוויץ-בירקנאו". איך אפשר לסרב?

שאל אמסטרדםסקי: "בבית שלי לא דיברו על מין ולא על כסף"

אורלי וילנאי: "העולם השתנה ואני לא מוצאת את מקומי"

בישראל נדמה לפעמים שלא צריך משקפי תלת ממד. אושוויץ נמצא פה, 24 שעות, 7 ימים בשבוע, 360 מעלות במעגל. בכל פעם שמדברים על האיום האיראני, בכל פעם שמניפים דגל ישראל באיצטדיון בקטאר, בכל פעם שאנחנו זוכים באירוויזיון או בגביע אירופה, בכל בחירות, בכל מלחמה, בכל ברית מילה ובכל חתונה, בסוף כל אחד מהרגעים האלו יושב אושוויץ קטן. זוכרים ולעולם לא שוכחים. עכשיו אושוויץ הפך להיות אטרקציה בקניון ממילא. "להרגיש שאתם שם – משקפי המציאות הווירטואלית יאפשרו להיות נוכח במחנה", מבטיח הברושור. מזל טוב, אפשר להשיג אושוויץ בקניון. מוצר צריכה בסיסי.

בתחתית המדרחוב צולע איש מז'אנר "ההומלס המהודר", לבוש מכנסי כותנה, אפודה ובלייזר מלוכלכים. המלתחה עשויה להטעות אבל הצחנה מסגירה אותו. "הייתי מלך הבית", הוא ממלמל לעצמו ומדי פעם שואג: "הייתי מלך הבית!"

אני שואל את המוכרת בבית הקפה אם מדובר בסינדרום ירושלים. היא מסבירה לי שמדובר בסינדרום בלאק ג'ק. האיש הפסיד את ביתו בקלפים. בשכונה של סבא וסבתא שלי ברחובות היתה אישה אחת שהיתה הולכת וממלמלת לעצמה: "מחר יום כביסה, מחר יום כביסה". היינו קוראים לה "גברת כובסת" עד שהסבירו לנו שהיא "היתה בשואה" ושיום אחד לקחו את הילדים שלה "לעזור עם כביסה" ומעולם היא לא ראתה אותם שוב. סבא שלי עלה לארץ מגרמניה עוד לפני שהיטלר עלה לשלטון וכל השנים, עד שאיבד את ראייתו, נהג בפולקסוואגן חיפושית תוצרת גרמניה. מהצד השני סבא וסבתא היו חלוצים רוסים. השואה כאילו לא היתה שלנו. ובכל זאת, כמעט כל הדודים של ההורים שלי נעלמו איפשהו בעשן של אירופה.

זה הבטיח הברושור. "לצעוד בעקבות המדריך בין המשרפות, המקלחות, הביתנים, רציפי הרכבת ורחבת המסדרים". מי יגיד לא?

מתחם "מעלית הזמן" בקניון ממילא נראה ריק לחלוטין באחר הצהריים של יום ראשון. המקום מציע אטרקציות שונות כמו מסע וירטואלי בגוף האדם או מופע מולטימדיה חדשני שמספר את סיפורה של העיר ירושלים. "360 מעלות באושוויץ" היא האטרקציה החדשה. הזמנתי כרטיס למופע של 15:00 והגעתי באיחור של דקה או שתיים. בכניסה לא ראיתי נפש חיה, הלובי דמם. חששתי שאיחרתי והמופע התחיל בלעדי. ואז התברר לי שאני היחיד שהגיע ומלבדי אין איש במקום. החלטתי לעשות מה שלימדו אותי ובמקום שבו אין אנשים – הייתי איש.

חדר קטן, קירות חשופים, וילון שחור ורצפת לינוליאום. כמו בערך שליש כיתה בלי שום דבר על הקיר מלבד שישה נרות נשמה והכתובת "זיכור". אישה צעירה עם כיסוי ראש יושבת ליד עמדה עם מחשב. על השולחן שלה שקית "קליק" פתוחה ופיצוחים של "קליית חממה". בחדרון הזעיר 14 כיסאות מחשב, על כל אחד מהם מונח ציוד VR – משקפי תלת ממד ואוזניות. זה מזכיר משום מה בדיקה בקופת חולים. האישה הנחמדה מבקשת ממני להרכיב את המשקפיים ובלחיצת כפתור היא משגרת אותי לאושוויץ-בירקנאו.

אך תחילה: סרטון הסבר קצר על חוויית המציאות המדומה. מול העיניים רץ נוף משגע של פסגות הרים בתלת ממד וברקע מוזיקת מדיטציה מרגיעה. הקריין מסביר כיצד להשתמש בציוד ה-VR. ניתן להרים את הראש, להסתכל לצדדים, לחוות את החוויה במלואה. חשוב שנרגיש בנוח. "במידה שאתם נתקלים בבעיה או חשים אי נוחות, תרימו יד".

זה נשמע כל כך וולגרי, שכמעט התאכזבתי כשהסרייית התחיל לרוץ וגיליתי כמה החוויה הזאת סולידית. אושוויץ-בירקנאו כפי שהם נראים היום ומלמד אותנו על השואה דרך סיפורם של אלו שהגיעו למחנה. הגעתי כדי לראות תצוגת טעם רע, מסחור של השואה. קניתי כרטיס והופתעתי.

באמצעות משקפי התלת ממד אנחנו מרחפים מעל לפסי הרכבת ונשאבים פנימה, אל שערי המחנה. מהאוזניות בוקע רחש של קרונות מקרקשים. משקפי התלת ממד יוצרים אשליה ריאליסטית והנה אנחנו בפנים. אפשר להתווכח על הנחיצות של המסעות לפולין ועל ההשפעות הממאירות שלהם, אבל הקיטש בחוויה הזאת לא שונה מזה של כל מצגת אחרת שעוסקת באושוויץ.

המדריך מוביל אותנו בין אזור הסלקציה, ה"מרפאה" של מנג'לה, תאי הגזים והמשרפות. הוא מסביר את התהליך שעבר כל אסיר חדש במחנה. לצד צילומי ארכיון בשחור לבן אנחנו רואים מקרוב את המוצגים שעומדים שם היום וכמעט אפשר להריח את הנעליים בערימה הגדולה.

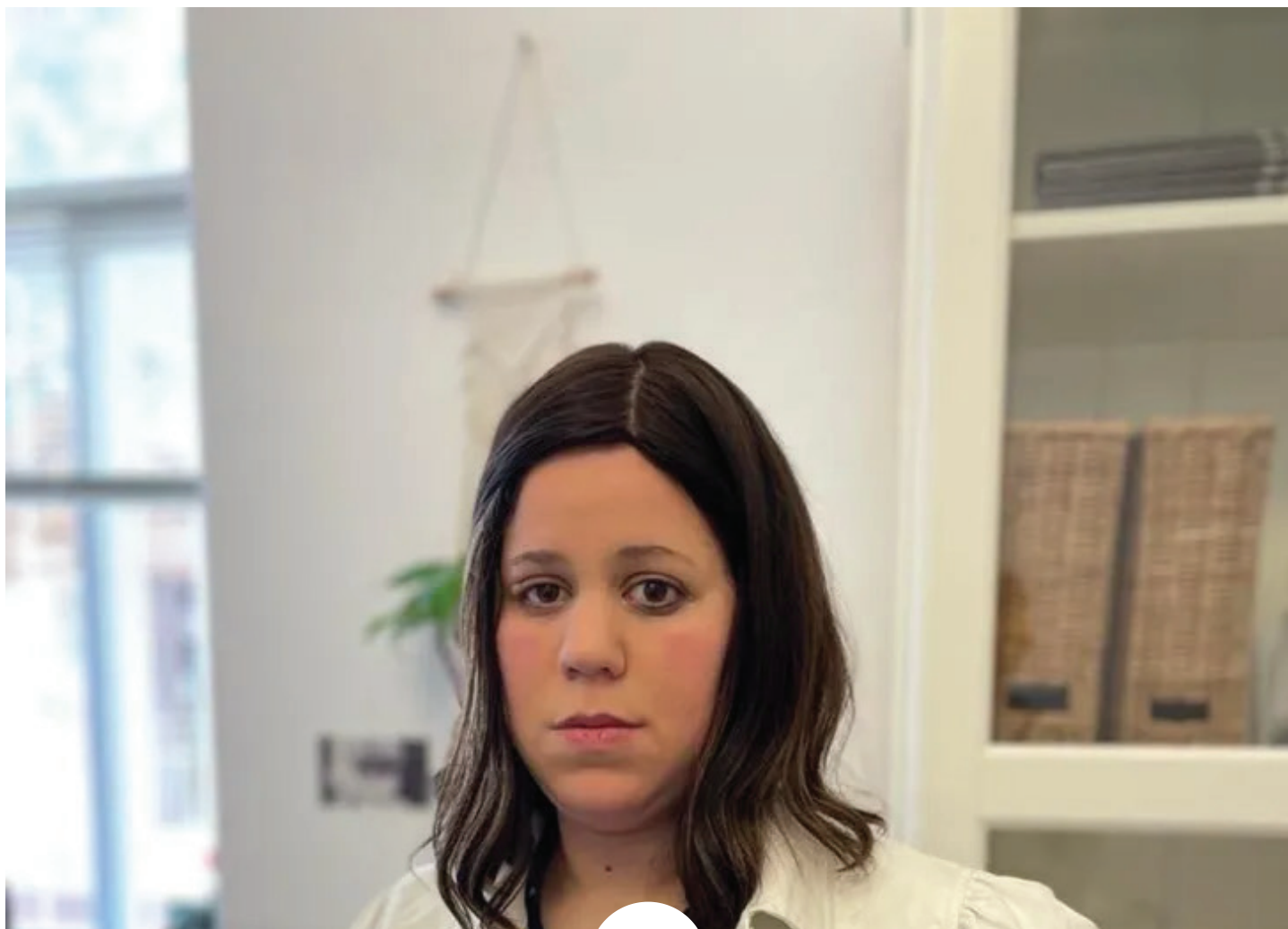
מאחורי הפרויקט הזה עומדות מרים כהן, יוטי ניימן וחני קופילוביץ, שלוש קולנועניות שותפות. קופילוביץ: "אני שומעת מכל כך הרבה אנשים שהם נרתעו. זה נראה להם משחוק של שואה, כמו אושוויץ גיימינג, זה נשמע נורא. הם לא יודעים מה הולך שם. בסוף כשאתה חווה את זה אתה רואה שזה הכי לא".

קופילוביץ, בת 35, היא אם לתשעה ילדים. היא מספרת שהיא לא דור שני אבל "חוקרת שואה חובבת" מגיל צעיר ובילדותה היתה מבלה שעות במוזיאון "גנזך קידוש השם" שמול דירת משפחתה בבני ברק.

מה מאפיין את החינוך על השואה בחברה החרדית?

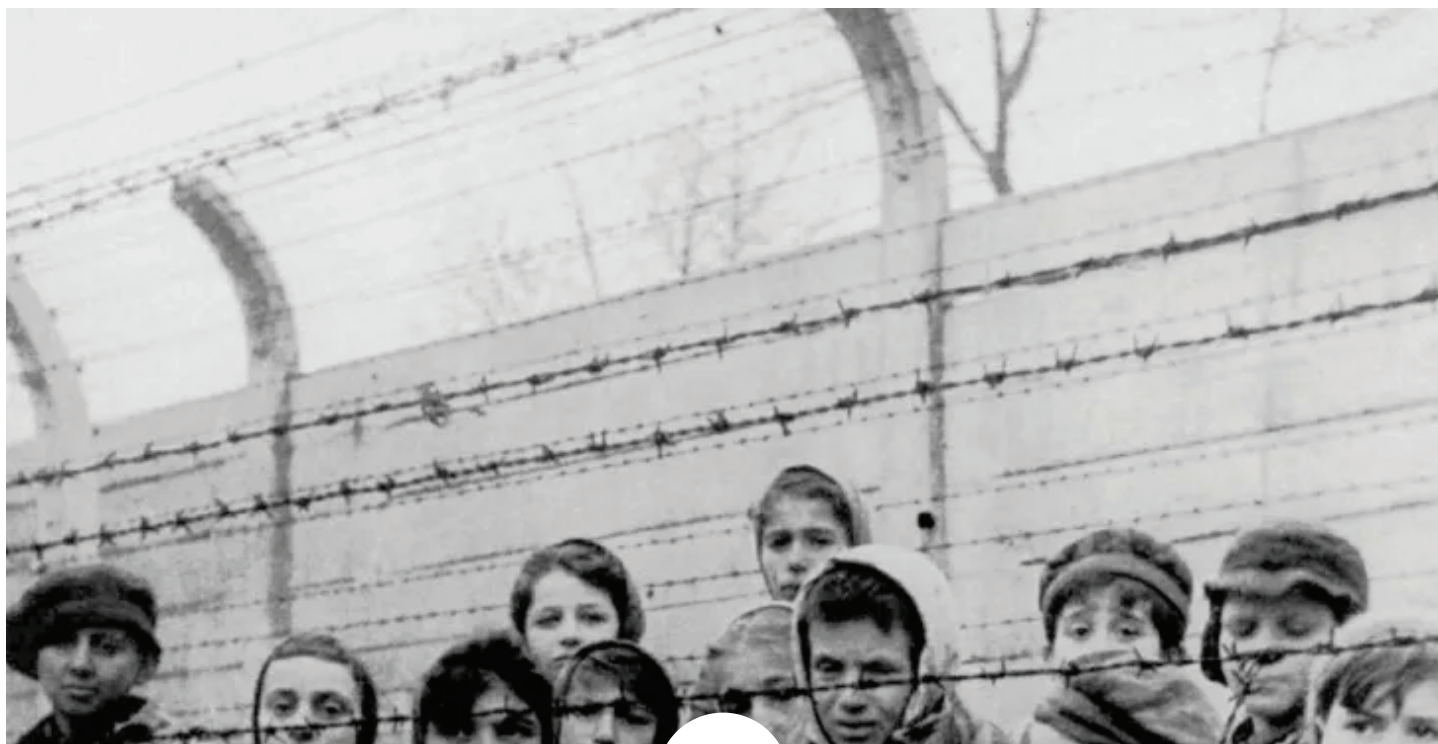
"החינוך לשואה קיים כל הזמן, הוא פשוט פחות סיסטמטי, הוא לא קשור בהכרח ליום השואה. כן יש פיק, שזה בזמן שלושת השבועות, שזה זמן אבל על החורבן, ואז יש יותר הרצאות ושיחות עם ניצולים. יש הרבה מאוד עיסוק בשואה אבל זיהינו חוסר בפייס טו פייס. לא ידענו איך לפתור את זה ואז נתקלנו בטכנולוגיה של מציאות מדומה".

לאן הם רצו לקחת את זה?

"רצו למדל את אושוויץ. אני רק שמעתי את הביטוי הזה ונחרדתי. אחד אמר לנו, 'תנו לצופה לשלוט על המרחב'. אמרתי לו, 'אתה רוצה לעשות אפליקציית 'תפוס את הנאצי?!' זה מחריד אותי בכל היבט, הדיבור הזה. זה מה שכל החברות וכל האנשים הציעו לנו לעשות. הם ניסו לשחק במגרש שהם מכירים והתעקשנו שזה משחק שאנחנו לא מוכנות לקחת בו חלק. פשוט החלטנו לצאת לדרך לבד".

קופילוביץ משחזרת: "אנחנו מכבות מחשבים, מתפללות. מדליקות נרות. אני המרוקאית מדליקה איזה שישה מיליון נרות באולפן, אלה היו רגעים מאוד מיוחדים. הרגשנו הרגשה מאוד מוכוננת. התרגשנו ואחרי שעה ושעתיים ההתרגשות התחלפה בעצבים ואחרי ארבע וחצי שעות היא מתקשרת ואומרת: 'עד הרגע נלחמתי. יש לכן אישור בשבוע הבא לבוא לשלושה ימים לצלם במחנה'. תדמיין את הצרחות באולפן".

בתוך שלושה ימים הן התארגנו לנסיעה. צוות ההפקה הצליח לנחות בפולין למרות עוצר הטיסות אבל בשדה התעופה בוורשה התברר שפולין בסגר ואסור להם לצאת מהשדה. "הסברנו להם שיש לנו אישור מיוחד ושאנחנו חייבים לצלם שם באותו יום. בסוף אישרו לנו בתנאי שאנחנו חותמים שאנחנו לא יוצאים מגבולות אושוויץ".

למבקרים. ה'קלאנג' הזה של המפתח ננעל מאחורינו, והרחפן באוויר משדר צילומים, ואז אנחנו רק מתחילות להבין את הגודל של המקום. עמדנו שם משותקות ואנחנו לא מסוגלות לעשות כלום". במשך שלושה ימים צילמו במחנה "מזריחה לשקיעה". בלילה ישנו בעיירה אושווינצ'ים.

יצירות הסרט מצלמות את הסיור הווירטואלי באושוויץ. צילמו "מזריחה לשקיעה" צילום: צוות הפקה "ניצחה הרוח"

המדריך שמלווה את הצופים בסרטון הוא ישראל גולדווסר, יהודי אדוק. "אנחנו עומדים להיכנס למקום של גדלות ורוממות", הוא מכין אותנו לפני הכניסה למחנה. זה הטון של הסרט כולו. אם יש משהו מפתיע באמת, וגם מעורר אי נוחות בפעילות הזאת, זו העובדה שמדובר בגרסה אמונית של חוויית אושוויץ. אנחנו נאלצים להצטרף למדריך אל תפילת הגשם ושומעים מעשיות על יהודים שנורו למוות כי התעקשו לקחת איתם את התפילין מהרכבת. "לכל יהודי יש את נרתיק התפילין שלו", אומר לנו גולדווסר ומספר לנו על "הקדושים" ש"עלו בסערה השמימה".

באחד השוטים הבולטים בסרטון גולדווסר הולך בשי"י המחנה כשהוא עטוף טלית והרחפן מצלם אותו "הם במרום ללא עטרותיהם ונהנים מזיו השכינה".

עוד בתכנים: אסיר שהסתיר שופר בקרשי הדרגש; סיפורו של רייב מוישה פשיגורסקי שנתן פרוסת לחם בתמורה לסידור; ועדות של ניצול שמרוב ייאוש רץ לכיוון הגדר החשמלית במטרה לשים קץ לחייו ובזמן שהאיץ שמע זמרה חרישית של "מעוז צור ישועתי" מפי אנשי הזונדרקומנדו, שהדליקו נרות חנוכה בהיחבא. אצבע אלוהים גרמה לו להימלך בדעתו והוא נותר בחיים.

קופילוביץ מודה בבחירה המוצהרת שלה לספר את סיפור השואה דרך נרטיב אמוני: "קרוב ל-40% מהנספים נראו כמו המדריך ודיברו בהגייה שלו. לא באנו להיות מחקר היסטורי, אין אצלנו הרבה מספרים ונתונים. באנו לשים פוקוס על אוכלוסייה שומרת מצוות ועל התמודדות שלה במחנה. לכן גם מאוד חשוב לנו להגיד את זה בקול צלול. אנחנו לא אומרים שככה כולם נראו, באנו לספר סיפור מסוים. זה כמו פרק אחד מסדרה שבו יש פוקוס מכוון לנרטיב האמוני. כשאתה אומר את זה מראש, זה מתקבל באהבה".

נרטיב כזה מזמין גם תהיות נוספות כמו השאלה הקלאסית איפה אלוהים היה בשואה.

"זה נכון ואני רואה שזה עולה בשיח שאנחנו מקיימים בבתי ספר אחרי החוויה".

הסרט לא מתייחס לשאלה הזאת.

"לא, אבל אני שמחה שהיא עולה. גם כשהצגנו את החוויה הזאת בבית הספר בליך וגם כשהצגנו אותה בבית ספר סופר חרדי".

מתאים לו, זה בסדר שיוותר. אין פה הדתה, יש פה פוקוס על ערכים מסוימים שנתנו לאנשים כוח".

ואכן, מעל לביתנים באושוויץ מופיעה פתאום עדות של הניצולה רבקה בנימיני שמספרת איך ניסתה להדליק נרות שבת באושוויץ ובאורח נס הנרות דלקו. "זה נתן לי הרבה מאוד כוח", היא מספרת. אפשר להתייחס בציניות לשאלה איפה היה אלוהים בשואה, אבל במקרה הזה בנימיני אולי נותנת תשובה. הוא היה בתוכה, ואם הוא – המדומיין או הממשי – נתן לה כוח לשרוד כפי שהיא מעידה, אז אולי מילא את תפקידו בזוועה הזאת.

בסיום הסרטון המדריך שלנו מרביץ "שמע ישראל" מעל לתאי הגזים בהתכוונות גדולה. הוא שולף שופר ותוקע בו והצלילים השבורים מעבירים אותנו באורח פלא משואה לתקומה. אנחנו מוצאים את עצמנו רחוק רחוק מאושוויץ, בטקס השבעת צנחנים בכותל. אחד אחד עולים לוחמים צברים לרחבה ומקבלים כלי נשק מהמפקדים שלהם כשברקע יהורם גאון מזמר מתוך תהילים: "אז ימלא שחוק פינו, ולשונו רינה, אז יאמרו בגויים, הגדיל ה' לעשות עם אלה". תם הטקס. מזל טוב, השתחררנו מאושוויץ. בהצלחה באזרחות.